

Nemzeti tér és kollektív identitás

Bernard Voutat: Espace national et identité collective. Pour une sociologie politique du conflit jurassien. Institut de Science Politique. Le Livre Politique No. 19. Lausanne, 1992. 464.

Újabb kötet a nemzeti identitásról? Helyismereti áttekintés a „legfiatalabb” svájci kantonról? Politológiai összegzése a kistáji osztályharcoknak? Analízis a határmentiség, a lokális érdekek és a mikrotársadalmi tér specifikusan nyugati problematikájáról? Való igaz, hogy mindezek együtt és külön-külön is állnak a szerző kötetére, aki egyike a Jura-kérdést hiteles és érvényes tudományos eszköztárral földolgozó juraiaknak.

A kötet nem egykönnyen meghatározható tudományszférába tartozik. Politikatudományi épp annyira, mint mozgalomtörténeti, szociológiai csakúgy, mint pszichoszociológiai vagy társadalomföldrajzi. A szerző szemléletmódja inkább empirikus, de elemzése részint a kortárs vizsgálatokra, helyzetértelmezésekre épít, részint a nagy társadalomteóriák között keresi a maga helyét. A társadalmi és politikai folyamatok áttekintésében elutasítja mind a teleologikus olvasatokat, mint pedig a vitatható fragmentációs közelítést - a maga kutatói szempontrendszerét „kulturalistának” nevezi. Minthogy pedig a Jura-kérdés fölvezetésénél történelmi osztálykonfliktusokról, eltérő szintű politikai érdekérvényesítésekről (értsd: föderális, lokális, parlamenti, párton belüli, csoport-szűtű, etnikai, regionális törekvésekről), mentális kondíciókról, tradíciókról, gazdasági kényszerűségekről, szeparatizmusról, politikai tömeghatásról és kollektív közérzületről egyaránt értekeznek, végülis a „kulturalista” álláspont nem is oly idegen a lehetséges tudományos közelítésektől.

A maga módszertani bázisára jól láthatóan hatott P. Bourdieu régiószemlélete. Lucien Goldmann episztemológiai rendszere, Max Weber és Emile Durkheim „társadalmi tény”-felfogása, valamint Alain Touraine akcionalista módszertana. A bevezető fejezetben a szerző éppen a maga helyét igyekszik kijelölni a szociológiai módszertanokhoz, iskolákhoz, elméleti és empirikus törekvésekhez képest. Célja elsősorban a Jura-kérdésről írott cikkek, tanulmányok, dokumentumok, kötetek kiegészítése, pontosítása, kritikai szemléje és a Jura-konfliktus megértését elősegítő szemléletmód népszerűsítése. (A mintegy negyven oldalas kötetzáró irodalomjegyzék egyébiránt nemcsak a Jura-kérdéssel, hanem a lokális, az etnikai identitással és az államnemzeti-kultúrnemzeti kérdéssel foglalkozók számára is fontos forrás lehet.)

A könyv első fejezete a Jura-térség 1947-1974 közötti problémátörténetébe vezet be. Az 1947 őszen először kirobbant identitás-vita (két főszereplője a Jurai Tömörülés [RS] és a Jurai Hazafiak Uniója [UPJ] volt) természetesen a historikus régmúltban leli gyökereit, de a regionalizmus, a szeparatizmus és antiszeparatizmus kantonális szintű szembesülése ekkor kezdődött egy gazdasági fejlesztési intézkedés ürügyén, hogy mintegy negyven évig düljön, s eredményezhesse 1978-ban Jura leszakadását a berni kantonról és Svájc 23. kantonjaként önállósulását a politikai és regionális térben.

A „juraiság” fogalmát Voutat történeti és etnikai entitásnak nevezi, amelyet nyolc évszázad közös életmódja, helyi hagyományai - vagyis a nemzeti érzület tettek független államiság termékévé. A Jura fogalma nem volt mindig - s főleg nem ugyanabban a jelentéstérben - értelmezhető. A Jura és a berni kanton közötti, 19. századi konfliktusok (egyházi viták, helyi költségvetési követelések, ellenállás az egyesítésnek, germanizációs

veszély, stb.) már karakteresen jelezték a megromlott kapcsolatot, amely tartós maradt, bárha a kantonális alkotmányozási és jogi modernizáció a juraiak többségének támogatását is élvezte. A juraiak 1917-es szeparatista mozgatna is bősen hivatkozott arra, hogy immár másfélszáz éve szeretnék kifejezni szabadságszeretetüket, s a kétkamarás parlament sem elfogadható számukra, mert az nem kielégítő eszköze az állampolgárok közjogi egyenlőségének é, nem szolgálja az önállóság megteremtésének társadalmi célját. A „Jura népének” (amely saját megfogalmazásuk szerint „egyszerre bír etnikai, kulturális és politikai karakterrel”) mint mindenkor gyengébb kisebbségnek a szembesülése a mindenkor erősebb többséggel, eredményezte a „jurai nyugtalanságot” és háttérbe szorultságot („malaise jurassien”). Ez pedig, mivelhogy a Jura nyelvi, kulturálisan is megosztott (katolikus német Észak, protestáns Dél), magával hozza az autonomista igényeket.

Voutat szerint a Jura-kérdés 1947 és 1978 között igen nagyszámú társadalmi szereplőt mozgósított (egyres becslések szerint a lakosság legalább négyötödét), s javarészt nem-konvencionális módon: egymást érték a többezres utcai tüntetések, direkt akciók, szabotázsok, s rendszerint erőszakosan fejezték ki az egyes, izolált vagy egymással kapcsolatban álló csoportok konfliktusos viszonyát is, amelyek földrajzilag és társadalmilag is körülhatárolható tömegmozgalmat idéztek elő. Emellett a szavazásokon való részvétel ritkán maradt 90 % alatt, ami még a svájci átlagok szerint sem alacsony. Voutat mindebben azt látja, hogy Svájc klasszikus imázta, a problémátlan, konszenzuálisan működő, békés életű ország harmóniája a Jura felől nézve már korántsem áll, beleértve azt is, hogy a támogatáshiányos Jura elkerülhette a fogyasztás eltömegesítő hatását és az apatikus jellemvonásokat is - amit természetesen a föderális oldalról pusztá aberrációnak tekintettek.

A kötet elró blokkja mindenesetre pontosít: a tömeges társadalmi mozgások intenzitása nem folytonosan, inkább csak az 1965-75 közötti időszakban volt jól látható. Az 1948-ban fellépő Jurai Szeparatista Mozgalom [MSJ] főképpen a pénzügyi és gazdasági periferizálódás, szélresodródás következményeire hívta föl a figyelmet A Jurai Hazafias Unió 1955-ben egy jelentést készíteti, amely egyértelműen bizonyította, hogy a Jura gazdasági növekedését leginkább a berni kanton akadályozza. A valódi akcióprogramot csak 1959-ben dolgozták ki a „Bern-ellenes agresszív kampány” jegyében, mondván: addig nem lesz béke a berni kantonban és Svájcban, amíg a Jura önállósága meg nem valósul. A hatvanas évek közepétől állandó küldöttség megy Jurából az Államtanácsba és a Nemzeti Tanácsba a „parasztok, iparosok és polgárok” [PAB] képviseletében, majd az 1966-os választások után elkészül egy berni terv is a kantonális látszategység feloldása és az önrendelkezés intézményes megvalósítása céljával, amelyet akkor már a Jurán belüli belső megosztottság, pártos és pártfüggetlen törekvések, az északi szeparatizmusok és a déli ellenszeparatizmusok bomlasztottak. A formalizált megoldást a hetvenes évek eleje hozta meg - de a „Jura egysége” és a „Jura függetlensége”, a konföderális eszméhez való hűség és a jurai identitás védelme még mindig megosztotta a választási lehetőség előtt állókat.

A szerző a második fejezetben a térbeli folytonosság érzete, a nyelvi sokféleség, a „radikális-liberális Vörösök” és a „konzervatív Feketék”, a belső megosztottságok 1947 utáni kimerítő részletezését adja

A könyv harmadik fejezete a kisebbségi etnikai konfliktus természetét elemzi a kollektív tudat, a másként élés, az alapvető ellentmondások, a szeparatizmus és a

kulturális identitás mint szereplehetőség szempontjából. Kiemeli, hogy a kortárs elemző szerint is keveredik az etnikai identitásminőség azzal a társadalmi rétegződéssel és osztálykonfliktussal, amelyet a középpolgárság és a „népi rétegek” valamint az ipari nagyburzsoázia és a vele való szövetségben érdekelt kereskedők, fehérgallérosok értelmiségiek és kistulajdonosok között lehet kimutatni. (Az előbbieket az új életkeretek és pénzügyi érdekeltségek miatt reménykedtek az elszakadásban, utóbbiak pedig természetes terjeszkedési politikájuk részeként választották a szeparatizmus politikai színtérre hozatalát.) A nemzeti, illetve etnikai mozgalmak természete azonban régtől való kérdéshez, a kultúr-nemzet és az állam, az osztályok és a centrum/periféria problémák elemzéséhez vezet vissza.

A kötet második része kritikai társadalomtörténeti megközelítést ad a nemzeti identitás, az etnikum, a nemzetiség és a régió fogalmáról, mindezt főképpen a konfliktusok elemzése révén. A 60-as években új értelmet nyert és nagyívű mozgásba lendült „új nacionalizmus” rendszerint maga az állam ellen szól, annak rossz reflexválaszával ütközik meg, s válik mesterséges-mesterkeltté: a periféria hangja ez a centrum ellen, antimodernista és gyarmatosítás-ellenes mozgósítás, bizonyos esetekben tisztán szocialista vagy populista politikai törekvések hangsúlyával. A szerző optikáját jellemezni lehet az általa hivatkozott elméleti irodalommal: P. Bourdieu, L. Boltanski, A. Touraine, G. Héraud, N. Laurin-Frenette, Y. Person, E.-A. Tiruakian, R. Rogowski, C. Tilly. Külön fejezetben részletezi Max Weber állam- és nemzet-kategóriáit, egy másikban a marxista osztályelméletet a nemzet szempontjából (ide véve Lenint, Poulantzast, Kautskyt, O. Bauert, R. Aront, S. Amint és a kortárs szerzőket).

A kötet harmadik nagy blokkjában e történeti és elméleti előismeretek módszertani feldolgozását adja: Alain Touraine szociológiai analízisének sémájában (rendszerlogika/aktorok, integráció/konfliktus) adagolja a „társadalmi tények kettős természetét”, a „determinizmusokat” és a „reprezentációkat”, „okságokat” és a „kollektív lét” elemeit, mellékesen fölvonultatja a társadalomtudomány 19-20. századi klasszikusainak egy-egy gondolatmenetét. Mindennek egyetlen apropója az, hogy a szerző bizonyítani kívánja: hétköznapi gondolkodás és létmegvalósítás nem okvetlenül követi a „politikus gondolkodás” útját és felülnézeti perspektíváját.

Tér és identitás összefüggéseinek áttekintésében Voutat először elkülöníti az *én*-csoport és *más*-csoport belső egységét és különbözőségét, a konfliktus és a konszenzus cél- és eszköz-jellegét, a valakikhez tartozás (*appartenance*) és az azonosulás (identité) karakterjegyeit, hogy mindezt átvezesse a térbeliség, a kultúra regionális vagy lokális vállalásának, a hovatartozás kollektív tudatának problémájához. A Jura társadalmát többszörösen megosztott, mozgásban lévő, nyelvi-kulturális-vallási-népszokásbeli határterületen él, így a hovatartozás korántsem egynemű, még kevésbé konfliktusmentes - s az a térbeli/társadalmi dimenziórendszer, amely sehol a világon nem a társadalmi rétegződés, nemzet, etnikum, stb. kategóriák szerint érvényesül, mégcsak nem is a foglalkozás, kor, nem, nyelv, vallás, jövedelem, stb. kategóriákkal leírható, ez a dimenziórendszer a Jurában olyasmikkel gazdagodik, mint a tér elemeinek helye és értéke, mint a társadalmi kapcsolatok sűrűsége, mint a csoport-szokások rituáléi, mint a politikai-adminisztratív normáktól független értékter, mint a társadalmi részvétel intim szabályai, mint a csoportok terét körülíró közös tudat, és így tovább. (Mondhatnám ironikusan: mint minden más, vagy a legtöbb társadalom, a jurai sem egydimenziós, a

szerző azonban megkímél attól, hogy az empirikus alapú vizsgálódásban bővebben és árnyaltan indokolja, specifikusan mitől és miért nem az).

A „nemzeti tér” ebben a jurai miliőben részint a saját hovatarozás tere, térségi érzület horizontja, részint a térbeliség és a történeti folytonosság élménye, részint egy politikai mező meghatározható darabja, részint fiktív és képzelt entitás, ahol társadalmi létezés és termelés folyik, részint pedig objektív és szubjektív természeti tér-élmény, amelynek dimenziói történetiek és társadalmiak egyszerre. Minthogy a társadalmakat rendszerint a térbeli szerveződés és a közösség határozzák meg horizontálisan, a csoportidentitások csak a hatatni befolyásolás révén változnak meg, ezektől változnak határaik, képviselőik, elfogadható és elutasított mozgásirányaik, s csak a szimbolikus, intim szférában őrizhetik meg a maguk „időtlenységét” és „egyetemeségét”. Vagyis a társadalmi és a nemzeti tér a meghatározó faktorok: az erőforrások, így az embercsoportok, a kultúrák, a nyelvek, a hagyományok, stb., illetve a velük kapcsolatos „beruházások”, így a társadalmi szereplők céljai, törekvései, kapcsolatai, érdekei, stb. alapozzák meg a társadalmi identitást, mindig a maga konkrétságában és térhez, társadalmi közeghez, időhöz kötöttségben - összegzi a szerző.

A „nemzeti tér”, olyan tér, amelyet a földek, a térbeli jegyek és természeti tárgyak együttese mellett a képzelet egészít ki atmoszférával, jelképes határokkal, „államisággal”, végülis a modern államok esetében még nehezebben körvonalazható: hiszen a kartográfiai határok és a Lineáris korlátok ellenében hat a térbeli mozgás, a gazdaság és a kommunikáció egyetemesedése, az etnikai hovatarozástudat és a kultúrák kölcsönhatása, stb. Tehát a „nemzet”, mint egy bezárt térség, frontok közé préselt és lineáris időben leírható kreáció, ma már érvénytelenné vált, tisztán elméleti valósággá, olyanfajta ideológiává, amely a modern társadalom számára csak a „politikai test” jelentésében marad érvényes s amely szinte csak a társadalom vagy a politika képzeletbeli jelzéseként létezik.

Voutat a záró fejezetben a Jura-konfliktus politológiai vagy politikai szociológiai kibontását adja, visszatérve a kezdetekhez, a berni kanton etnikai dominanciájához, a vallási és nyelvi eredetekhez, mindahhoz, ami élő múltként jelen van generációk sorsában, a társadalmi önmegjelenítésben. A mai típusú regionalizálódás és autonomista-szeparatista eszme nem létezett a 18. században, legkorábban a 19. században találjuk meg e térségben, s csak századunk második felében vált „infracionális” felismerések tényleges eszközévé. A modern térfogalom a juraiak számára a kelta-gall és a császári római tér közötti miliő volt, s a kulturális és térbeli folytonosság élménye ezt csak követte, ráadásul az értelmiségi elit által sugallt leegyszerűsített formában, amit regionális és helyi rivalizálások vagy politikai térnyerés céljára használtak föl. A korábbi főhatóság, Bazel püspöki székhely érdekei, a szomszédos francia állami érdekek, Bern céljai, Bienne város lokális hatása, s az átmenet a rurális társadalomból az ipariba, majd a 18-19. századi jurai liberális politikusok helykövetelése, a népkeveredések, a kantonális és föderális alkotmányok sora, a társadalmi osztálytagozódás alakulása, a politikusok személyes harcai - és a lista bővíthető - okozták a jurai konfliktus elmérgesedését.

Mindezekkel együtt, összegzi a szerző, a Jura „nem létezik” mint földrajzi realitás, mint vallási egység, mint etnikai vagy kulturális egész. Mégis létezik azonban, nagyon is él a képzeletében mindazoknak, akik először visszakövetelését kezdeményezték, fölhasználva a létező határokat és az összes lehetséges erőforrást, s akik azután megteremtették jogi és politikai valóságát, gyakorlatát. Ma már „ez a JURA”, ahol a tér

Regio - Kisebbség, politika, társadalom 4. évf. (1993.) 3.sz.

fogalma immár a valóban uralt realitást jelenti, de ugyanakkor ez a realitás a maga kapcsolataiban és ellentmondásosságaiban hordozza további küzdelmek, vagyis a történelem esélyét.

A. Gergely András